บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและคำสำคัญของปัญหา

การพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555–2559) มีแนวคิดยังคงยึดหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” และ “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” รวมทั้ง “สร้างสมดุลการพัฒนา” ในทุกมิติ และขับเคลื่อนให้บังเกิดผลในทางปฏิบัติที่ชัดเจนยิ่งขึ้นในทุกระดับ เพื่อให้การพัฒนาและบริหารประเทศเป็นไปบนทางสายกลาง เชื่อมโยงทุกมิติของการพัฒนาอย่างบูรณาการทั้งคน สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมและการเมือง โดยมีการวิเคราะห์อย่าง “มีเหตุผล” และใช้หลัก “ความพอประมาณ” ให้เกิดความสมดุลระหว่างมิติทางวัตถุกับจิตใจของคนในชาติ ความสมดุลระหว่างความสามารถในการพึ่งตนเองกับการแข่งขันในเวทีโลก ความสมดุลระหว่างสังคมกับเมือง เตรียม “ระบบภูมิคุ้มกัน” ด้วยการบริหารจัดการความเสี่ยงให้เพียงพอ พร้อมรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายในประเทศ (สำนักงานพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2555) ซึ่งช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 นี้ ประเทศไทยจะเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงระดับโลก จากข้อตกลงทางการค้าระหว่างประเทศต่างๆ และการเข้าสู่การรวมกลุ่มเศรษฐกิจประชาคมอาเซียน (ASEAN Economic Community) ปี พ.ศ.2558 รวมทั้งกฎกติกาใหม่ ได้แก่ กฎระเบียบด้านการค้าและการลงทุนที่เน้นความโปร่งใส มีการนำเงื่อนไขด้านสิ่งแวดล้อม และการแก้ไขปัญหาโลกร้อนมากีดกั้นการค้าเพิ่มขึ้น ในขณะที่ระบบเศรษฐกิจของไทยพึ่งพาทั้งการส่งออก การลงทุน และการนำเข้าพลังงานจากต่างประเทศอย่างมาก การขยายตัวทางเศรษฐกิจยังขึ้นอยู่กับปัจจัยการผลิตดั้งเดิม และแรงงานราคาถูกที่ผลิตภาพการผลิตต่ำ ประชาชนระดับฐานรากส่วนใหญ่อยู่ในภาคเกษตรมีรายได้น้อย ยากจน และมีปัญหาหนี้สิน โดยมีเป้าหมายการพัฒนาหลัก คือ การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจของประเทศ เพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศให้มีสัดส่วน ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 40.0 (สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2555, น.22)

สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ (2557) ได้กำหนดนโยบายการวิจัยด้านการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียง ให้ความสำคัญกับการวิจัยด้านการสร้างจิตสำนึกของประชาชนในทุกระดับเพื่อให้เกิดความเข้าใจ และดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อนำไปสู่การขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศไปสู่แนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในที่สุด การนำปรัชญาของเศรษฐกิจ

พอเพียงมาเป็นแนวทางในการพัฒนานวัตกรรมและองค์ความรู้ที่เป็นพื้นฐานของประเทศไทย ควบคู่ไปกับการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี เสริมสร้างความมั่นคงในการดำรงชีวิตที่สามารถขจัดความทุกข์ยาก ตลอดจนการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน รวมทั้งการต่อยอดภูมิปัญญาให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ตลอดจนการจัดการงานและอาชีพในอนาคตของสังคมไทย มีการพัฒนาประเทศตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในที่สุด จุดเริ่มต้นของการพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง คือ การฟื้นฟูเศรษฐกิจ ชุมชนท้องถิ่น ตั้งแต่ขั้นการฟื้นฟูและขยายเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืน อันเป็นการพัฒนาขีดความสามารถในการผลิตและบริโภคอย่างพออยู่พอกินไปจนถึงการแปรรูปอุตสาหกรรมครัวเรือน สร้างอาชีพ และทักษะวิชาการ ซึ่งเป็นการพัฒนาทีละขั้นตอนเป็นลำดับในเรื่องต่างๆ รวมถึงเทคโนโลยีที่ค่อยๆพัฒนาขึ้นมาจากฐานทรัพยากรและภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชาติและที่จะเรียนรู้จากโลกภายนอกด้วย

วิสาหกิจชุมชนเป็นหน่วยธุรกิจขนาดเล็กที่สุดที่จะเป็นฐานรากของการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนตามนโยบายข้างต้น ทำการประกอบการโดยชุมชนเพื่อการจัดการทุนของชุมชนอย่างสร้างสรรค์และพึ่งตนเอง ปกติจะเป็นรูปแบบการประกอบการขนาดย่อม (small community enterprise) ที่มีสมาชิกมากกว่า 15 คน และขนาดจิ๋ว (micro community enterprise) ซึ่งจะมีสมาชิกอยู่ระหว่าง 5 ถึง 15 คน การที่จะจัดการทุนของชุมชน ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนทางวัตถุ ทุนทางสังคม และทุนทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า ทุนที่เป็นผลผลิต เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเพณีวัฒนธรรม ความเป็นเครือญาติพี่น้อง และความไว้วางใจซึ่งกันและกันในชุมชน การจัดการทุนเหล่านี้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล จึงต้องการวิธีการจัดการ ซึ่งไม่แตกต่างจากธุรกิจทั่วไป และบางครั้งต้องแข่งขันกับธุรกิจของบริษัทเอกชน และบริษัทมหาชน วิสาหกิจชุมชน นอกจากจำเป็นต้องใช้ความร่วมมือทำกิจกรรมเพื่อพึ่งตนเอง รวมทั้งเป้าหมายเพื่อความอยู่รอด แต่ยังคงต้องบริหารจัดการเกี่ยวข้องกับการตลาด การผลิต และสร้างผลกำไรจากการดำเนินงาน รวมทั้งการจัดการทรัพยากรอย่างสมดุล งานวิจัยด้านการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงดังกล่าวจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการขับเคลื่อนวิสาหกิจชุมชนให้มีแนวทางการจัดการตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้สามารถพึ่งตนเองและเติบโตอย่างมั่นคง ดังเช่น งานวิจัยของ อภิชัย พันธเสน และคณะ (2545, น.28–29, น.38–50) ทำการสำรวจกลุ่มธุรกิจชุมชนทั่วประเทศ พบว่า มีการดำเนินงานตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 9 ข้อ ใกล้เคียงกับเป้าหมายที่กำหนด ได้แก่

1) การใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม

2) เน้นการใช้วัสดุทุกชนิดอย่างประหยัดและได้ประโยชน์คุ้มค่า

3) เน้นการสร้างงานเป็นหลัก โดยไม่ใช้เครื่องจักรมาแทนแรงงานโดยไม่จำเป็น ยกเว้นถ้าไม่ทำเช่นนั้นผลิตภัณฑ์จะเสียหาย

4) มีการผลิตที่สอดคล้องกับความสามารถในการบริหารจัดการ

5) ไม่ควรโลภเกินไปหรือมุ่งกำไรระยะสั้นเป็นหลัก

6) มีความซื่อสัตย์ในการประกอบการ ไม่เอาเปรียบผู้บริโภคแรงงาน และผู้จำหน่ายวัตถุดิบ

7) กระจายความเสี่ยงโดยมีผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย หรือมีความสามารถในการปรับเปลี่ยนผลผลิตให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดได้

8) มีการบริหารความเสี่ยงต่ำ โดยมุ่งใช้เงินทุนภายในกลุ่มเป็นหลัก โดยไม่ก่อหนี้จนเกินความสามารถในการจัดการ

9) ใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น และผลิตสินค้าที่ตอบสนองตลาดในท้องถิ่น ภูมิภาค และตลาดต่างประเทศ

ต่อมางานวิจัยเรื่อง การประยุกต์พระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงกับอุตสาหกรรมขนาดกลาง และขนาดย่อม ของอภิชัย พันธเสน และคณะ (2550, น.42(5), น.171(9)) ชี้ให้เห็นว่าแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่มีหลักการดำเนินงานตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง 9 ข้อ ตามที่ได้อ้างอิงข้างต้นนั้นสามารถประยุกต์ใช้กับเศรษฐกิจทุกสาขา ข้อสังเกตที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือเศรษฐกิจพอเพียงนั้นได้ครอบคลุมหลักการของบริษัทภิบาล (good corporate governance) ที่เน้นในเรื่องความเป็นธรรมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย (equality) ความโปร่งใสในการบริหารจัดการ (transparency) และความรับผิดชอบอย่างมีคุณธรรม (accountability) แต่เศรษฐกิจพอเพียงนั้นได้ก้าวไปไกลกว่าที่เน้นการบริหารจัดการอย่างประหยัด และประสิทธิภาพสูงสุด และเน้นความไม่โลภพร้อมกันด้วย เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของอุตสาหกรรมและของประเทศโดยส่วนรวม ดังนั้นในกรณีของประเทศไทยจึงควรเน้นการดำเนินธุรกิจในแนวเศรษฐกิจพอเพียงแทนที่จะตามแนวคิดบรรษัทภิบาลซึ่งเป็นแนวคิดที่มีรากฐานจากอารยธรรมตะวันตก

รวมทั้งคณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงได้ร่วมกับสถาบันบัณฑิตพัฒน-บริหารศาสตร์ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2551, น.121–126) ศึกษาการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับธุรกิจเอกชน ผลการศึกษาในเบื้องต้น พบว่าหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการบริหารงานของธุรกิจ และเป็นหลักในการบริหารความเสี่ยงของภาคธุรกิจ เพราะว่าหลักการของการมีภูมิคุ้มกันที่ดี หรือห่วงที่สาม คือ การบริหารความเสี่ยง หรือที่ศัพท์เทคนิค เรียกว่า การบริหารจัดการความเสี่ยง (risk management) ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันในการบริหารจัดการสมัยใหม่ แนวทางการบริหารความเสี่ยงที่ธุรกิจเอกชนควรจะนำมาใช้ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นที่หนึ่ง ต้องมีการวิเคราะห์และบ่งชี้ว่า อะไรคือความเสี่ยง โอกาสที่ความเสี่ยงจะเกิดขึ้นมากน้อยแค่ไหน และกระทบธุรกิจของเราอย่างไร

มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี

ขั้นที่สอง ต้องประเมินว่า ผลกระทบจากความเสี่ยงนั้นรุนแรงแค่ไหน ธุรกิจมีขีดความสามารถจะรับได้เพียงใด

ขั้นที่สาม ต้องกำหนดกรอบในการดูแลความเสี่ยง ซึ่งมีหลายวิธี เช่น ถ่ายโอนออกไป ของบางอย่างเราไม่ถนัด เราก็อย่าทำเอง ใช้จ้างคนอื่นทำ หรือใช้บริการประกันความเสี่ยง ซึ่งอาจจะต้องเสียเงินนิดหน่อย หรืออีกวิธีหนึ่งคือ ทุเลาความเสี่ยง มีผลกระทบอะไรก็มีมาตรการมารองรับให้ทุเลาผลกระทบน้อยลงไป หรือถ้าจำเป็นจริงๆก็อาจจะหลีกเลี่ยงไปเลยว่า อย่าไปเสี่ยงทำในธุรกิจหรือกิจกรรมนั้น เพราะว่าเรารับไม่ได้

ทั้งนี้ แนวความคิดของการบริหารความเสี่ยงเริ่มมีการพัฒนาและการผลักดันให้เป็นแนวทางของกระบวนการจัดการแบบองค์รวมขององค์การต่างๆ ดังเช่น กระทรวงอุตสาหกรรมได้ประกาศใช้ประกาศกระทรวงฉบับที่ 4429 (2555) เรื่องกำหนดมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม หลักการและแนวทางการบริหารความเสี่ยง โดยกำหนดให้เป็นมาตรฐานอุตสาหกรรม (มอก. 31000-2555) ซึ่งเป็นหลักการและแนวทางการบริหารความเสี่ยง และอธิบายถึงความสำเร็จของการบริหารความเสี่ยงจะขึ้นอยู่กับการกำหนดกรอบการบริหารความเสี่ยงที่มีประสิทธิภาพผล จะช่วยทำให้เกิดรากฐานและการจัดการที่จะปลูกฝังเข้าไปในทุกระดับขององค์การ (กระทรวงอุตสาหกรรม, 2555) ซึ่งสามารถใช้เป็นเข็มทิศนำทางให้องค์การมีการบริหารปัจจัย การดำเนินงานและควบคุมกิจกรรมระหว่างกระบวนการ รวมทั้งกระบวนการ การดำเนินงานต่างๆ โดยลดมูลเหตุแต่ละโอกาสที่องค์การจะเกิดความเสียหายเพื่อให้ระดับและขนาดของความเสียหายที่จะเกิดขึ้นในอนาคตอยู่ในระดับที่องค์การยอมรับได้ ประเมินได้ ควบคุมและตรวจสอบได้อย่างมีระบบ โดยคำนึงถึงการบรรลุเป้าหมายขององค์การเป็นสำคัญ รวมทั้งกระทรวงอุตสาหกรรม (2556) ได้จัดทำมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม มอก.9999 เล่ม 1-2556 กำหนดแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงภาคอุตสาหกรรม ซึ่งทั้ง 2 แนวทางจะเกิดประโยชน์อย่างยิ่ง หากมีการบูรณาการการบริหารความเสี่ยงที่สามารถนำมาใช้งานได้โดยเฉพาะกับชุมชนชนบทของไทยเป็นการบริหารความเสี่ยงตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของวิสาหกิจชุมชนที่เป็นหน่วยธุรกิจฐานรากที่แท้จริงของสังคมเกษตรกรไทยผนวกกับการศึกษาวิจัยการพัฒนาต้นแบบการประเมินความเสี่ยงตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยการ บูรณาการความเสี่ยงทางธุรกิจและบริบทของวิสาหกิจชุมชน ขณะนี้ได้มีการสร้างผลผลิตขั้นสุดท้าย (final product) ของตัวแบบประเมินความเสี่ยงตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (Risk Assessment Management Sufficiency Economy Philosophy : RAM-SEP) ซึ่งได้มีการศึกษาวิจัยและพัฒนามาตั้งแต่ พ.ศ.2556 (วรารัตน์ เขียวไพรี, 2558)

จากที่กล่าวมาข้างต้น การสร้างองค์ความรู้และเครื่องมือในการน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ปฏิบัติได้จริง รวมทั้งการต่อยอดความรู้ที่มีอยู่ให้สามารถนำไปใช้อย่างกว้างขวาง และการนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งจะเป็นส่วนช่วยขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศด้านต่างๆ

อย่างมั่นคงและยั่งยืน ดังนั้น หากมีการพัฒนาแนวความคิดแบบต่อยอดจากตัวแบบประเมินความเสี่ยงซึ่งได้มีการศึกษาวิจัยด้วยระเบียบวิธีวิจัยแบบการวิจัยและพัฒนา (R&D research methodology) มาสู่แนวความคิดในการบริหารความเสี่ยงตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับวิสาหกิจชุมชนโดยกระบวนการศึกษาวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ ซึ่งจะเป็นเครื่องมือบริหารความเสี่ยงสำหรับวิสาหกิจชุมชนที่เป็นรูปธรรม สมเหตุสมผล และมีการสร้างภูมิคุ้มกัน ซึ่งจะนำไปเป็นแนวทางที่จะลดหรือข้อความเสี่ยงของการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนได้ รวมถึงการสร้างความเข้มแข็งและสามัคคีในชุมชน และมีการแลกเปลี่ยนทรัพยากรชุมชนอย่างยั่งยืนและจะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อวิสาหกิจชุมชนได้ในอนาคต

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการบริหารความเสี่ยงตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของวิสาหกิจชุมชนในกรุงเทพมหานคร
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารความเสี่ยงตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของวิสาหกิจชุมชนในกรุงเทพมหานคร

ขอบเขตของการวิจัย

1. **ขอบเขตด้านเนื้อหา** ประกอบด้วย

1.1 แนวความคิดการบริหารความเสี่ยงตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอพียงสำหรับวิสาหกิจชุมชน

1.2 การประยุกต์ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงร่วมกับการบริหารความเสี่ยงองค์กร

2. **ขอบเขตด้านประชากร**

ประชากรของการวิจัย คือ วิสาหกิจชุมชน พื้นที่ฝั่งธนบุรี จำนวน 138 แห่ง

3. **ขอบเขตด้านพื้นที่** พื้นที่ดำเนินการ คือ พื้นที่ที่เป็นที่ตั้งของวิสาหกิจชุมชนกรุงเทพมหานคร สำหรับการวิจัยนี้จะเลือกพื้นที่ฝั่งธนบุรี (Thonburi Area) ประกอบด้วย 15 เขต ได้แก่

1) เขตธนบุรี
2) เขตบางกอกใหญ่
3) เขตคลองสาน
4) เขตตลิ่งชัน

มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี

5) เขตบางกอกน้อย

6) เขตบางขุนเทียน

7) เขตภาษีเจริญ

8) เขตหนองแขม

9) เขตราษฎร์บูรณะ

10) เขตบางพลัด

11) เขตจอมทอง

12) เขตบางแค

13) เขตทวีวัฒนา

14) เขตทุ่งครุ

15) เขตบางบอน

4. ขอบเขตด้านเวลา ระยะเวลาการวิจัย ดำเนินการวิจัยระหว่าง 1 พฤศจิกายน 2558 ถึง 31 ตุลาคม 2559

กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยได้น้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นกรอบคลุมแนวคิดการบริหารความเสี่ยง มอก.31000-2555 และแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงภาคอุตสาหกรรม มอก.9999 เล่ม 1-2556 บูรณาการ บริบทและความเสี่ยงของวิสาหกิจชุมชน เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารความเสี่ยงตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของวิสาหกิจชุมชนในกรุงเทพมหานคร ดังภาพ 1

มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี

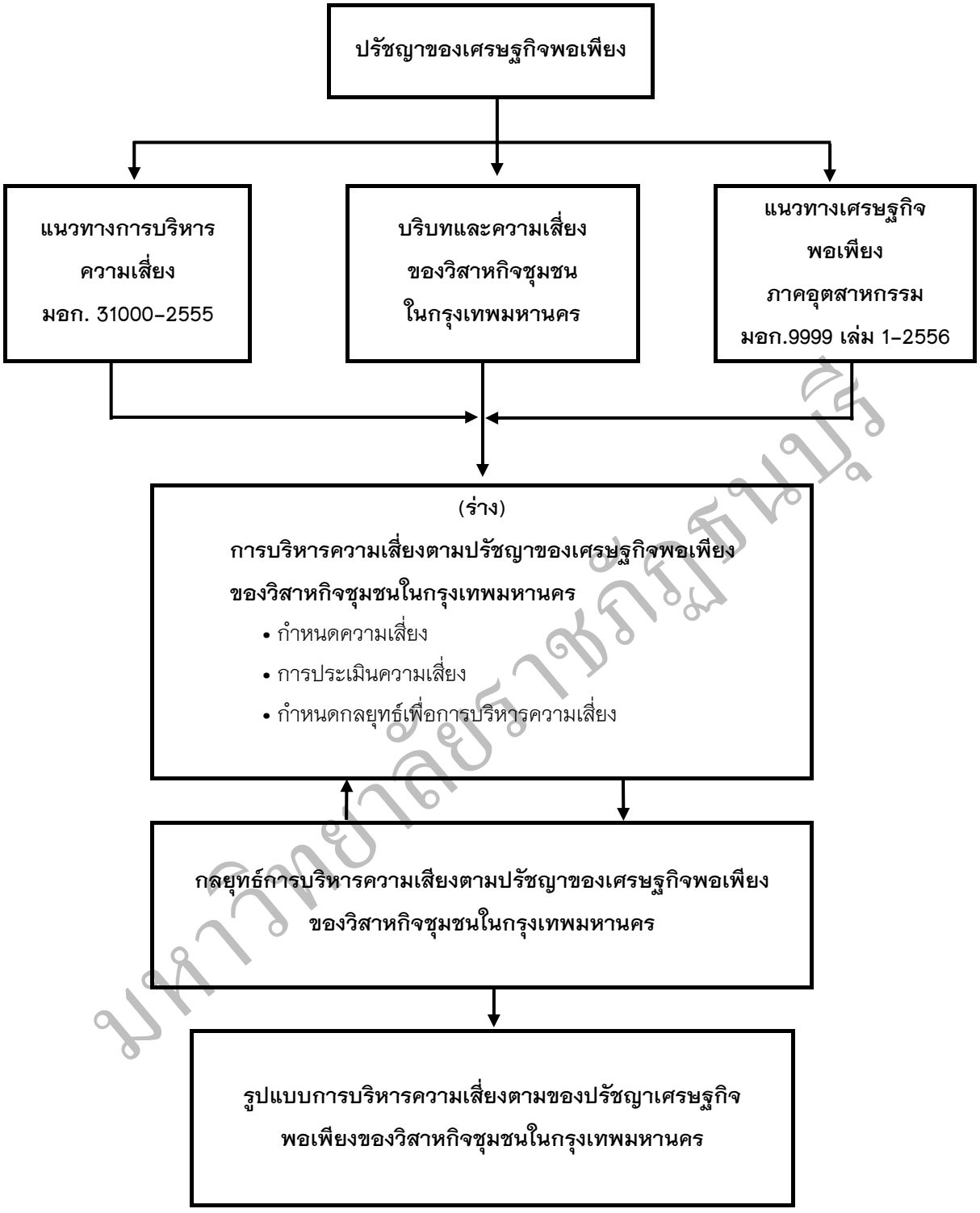

มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี

ภาพ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ด้านการบริหารจัดการ วิสาหกิจชุมชนในพื้นที่เป้าหมาย สามารถนำรูปแบบบริหารความเสี่ยงตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ให้ โดยนำแนวทางปฏิบัติและกลยุทธ์ที่เสนอแนะไว้ไปใช้เพื่อขจัดและลดความเสี่ยงสำหรับวิสาหกิจชุมชนนั้น

2. ด้านสังคมและชุมชน คณะกรรมการและสมาชิกวิสาหกิจชุมชน ผู้นำชุมชน หน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เกษตรจังหวัด เกษตรอำเภอ และผู้ที่เกี่ยวข้อง นำรูปแบบบริหารความเสี่ยงตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการบริหารจัดการโดยรวมทั่วองค์การ และสร้างคุณค่าของทรัพยากรชุมชนเพื่อความยั่งยืนได้

3. ด้านวิชาการ สถาบันการศึกษานำองค์ความรู้ไปใช้ในการต่อยอดการบริหารธุรกิจตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับองค์การในระดับต่างๆ

4. ด้านนโยบาย สามารถนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปขยายผลสู่กิจกรรมต่างๆ ของชุมชนและวิสาหกิจชุมชนได้

มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี